

OSMANLI ARAŖTIRMALARI

XIII

NeŖir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XIII

İstanbul - 1993

WALTHER HINZ (1906-1992)'İN ARDINDAN

Nejat GÖYÜNÇ

12 Nisan 1992'de Almanya'nın en ünlü Orientalistlerinden Prof. Dr. Dr. h.c. Walther HINZ, ömrünün son ellibeş senesini geçirdiği Göttingen'de hayata gözlerini yumdu, ebedî yolculuğuna çıktı.

Hayatı: 19 Kasım 1906'da Stuttgart'ta bir tüccarın oğlu olarak dünyaya gelmiş, küçük yaşta yetim kalmış, bir burstan (*Die Studienstiftung des Deutschen Volkes*) yararlanarak 1926'dan itibaren Leipzig, Münih ve Paris Üniversiteleri'nde yüksek öğrenimini yaptı. Bu sonuncuda Henri MASSE'nin de öğrencisi olmuştu. O tarihlerde tahsilinin ağırlık merkezini Fransa'nın Eski Basın Tarihi, Doğu Avrupa Tarihi ve Slavistik teşkil ediyordu. 1930'da Leipzig'te *Peters des Grossen Anteil an der wissenschaftlichen und künstlerischen Kultur seiner Zeit* adlı tezi ile Dr. phil. unvanını aldı. Leipzig'te Hans Heinrich SCHAEDEER'in Farsça derslerine de devam etmişti. SCHAEDEER'in 1930'da Berlin Üniversitesi'ne davet edilmesi üzerine, HINZ de Berlin'e geldi, hocası onu İslâm Ülkeleri Tarihi, özellikle İran ile uğraşmaya teşvik etmişti. 1935'te Berlin'de *Irans Aufstieg zum Nationalstaat im fünfzehnten Jahrhundert* adlı çalışması ile Doçent oldu¹. Aynı sene o tarihlerde SCHAEDEER'in asistanı olan, yakın dostu ve arkadaşı Wilhelm EILERS ile Roma'da toplanan Orientalistler Kongresi'ne katıldı. Orada Vladimir MIGNORSKY ve S.H. TAQİZADE ile tanıştı, dostluk peyda etti. 1936/37 Kış yarıyılında Berlin Üniversitesi'nde bir İran Çalışma Gurubu (*encümen*) kurdu. 1684-85'te İran'da bulunan Dr. Engelbert KAEMPFER'in Latince kaleme aldığı *Amoenitates exoticae* adlı seyahat intibalarını aksettiren kitabının ilk cildini Almanca'ya tercümeğe başladılar. W.EILERS 1. ve 9. kısımları, Bertold SPULER kitabın yarısını çevirmeyi üstlendi. Grupta Hans Robert ROEMER, Hellmut BRAUN, Hans HARTMANN ve daha başkaları da

1. Türkçe çevirisi: Tevfik BIYIKLIOĞLU, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd. XV. yüzyılda İran'ın millî bir devlet haline yükselişi*, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara 1948.

ardı. W. HINZ kitaptaki Farsça deyimlerin Almanca karşılıklarını bulma ve kitabın bütününe gözden geçirme, düzenleme (Redaksion) görevini üzerine almıştı. Böylece müşterek çalışma *Am Hofe des persischen Grosskönigs (1684-85)* adı ile Leipzig'te 1940'da yayınlandı².

1936'da İran'a ilk araştırma gezisini yaptı. Dönüşünde İsfahan'da Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün bir istasyonunun kurulmasını teklif etti. Enstitünün o zamanki başkanı Theodor WIEGAND'ın muvafakati üzerine, bu tasavvuru gerçekleşti.

W. HINZ 1937'de Göttingen Üniversitesi'nde Yakın-Doğu Tarihi Ordinarius Profesörü oldu, ertesi sene de aynı üniversitede Felsefe Fakültesi Dekanı seçildi.

İkinci Dünya Harbi (1939-1945) esnasında bir süre İstanbul'da Alman Ataşemiliterliği'nde görevlendirilmişti. Bizzat kendi beyanına göre, bir çok Alman Doğubilimcisi ile Japon Kubayashi de orada idi. HINZ bu fırsattan faydalanarak boş zamanlarını İstanbul Kütüphaneleri'nde yazmaları incelemekle, bazılarını istinsah etmekle geçirdi. Göttingen'den arkadaşı rahmetli Prof. Zeki Velidi TOGAN da İstanbul'da idi. 1952'de Wiesbaden'de Franz Steiner Yayınevi'nin bastığı *Die Resâla-ye Falakiyyâ des 'Abdollah ibn Mo-hammad ibn Kiyâ al-Mâzandarânî* ve 1967'de öğrencisi Mirkamal NABIPOUR'a doktora tezi olarak verdiği Felek 'Alâ-yi Tebrîzî'nin *Sa'âdet-nâme* adlı eserinin yazmalarını o zaman görmüş, kopye etmişti³.

Eylül 1944'te Türkiye'nin Almanya ile ilişkilerini kesmesi üzerine bir müddet göz altına alındı (Nisan 1945'e kadar). Aynı yılın Haziran ortalarından itibaren onaltı ay süre ile de Neumünster'de İngiliz İşgal Kuvvetleri İdaresi nezaretinde kaldı. Ancak 1946 sonbaharında Göttingen'e dönebildi. Bir süre tercümanlık, 1950-57 arasında da *Göttinger Tageblatt*'ın Redaktörlüğünü yaptı. 1957'de hocası H.H. SCHAEDEER'den boşalan Göttingen Üniversitesi İranistik Semineri Başkanlığı'na seçildi, üniversitesine döndü. Böylece Hoca-Öğrenci halef-selef olmuşlardı. 1975'te emekli oluncaya kadar bu gö-

2. 2. baskısı 1977.

3. W. HINZ, Göttingen'de 1959-1960 Kış yarıyılında *Sa'âdetnâme*'yi doktora tezi konusu olarak bana vermek istemişti, bu münasebetle eserin kendi elyazısı ile kopyesini de bana lutf etmişti. Lâkin hem onun bu eseri bizzat elyazısı ile istinsah ettiğini, hem de bundan faydalanarak "Das Rechnungswesen..." makalesini yazdığını gördükten sonra, onun ve B. SPULER'in merakını mucip Zeki Velidi TOGAN'ın bulduğunu kendilerine mektubunda yazdığı İmâd es-Serâvî'nin *Câmiü'l-hesâb* adını verdiği yazma üzerinde çalışmak istediğimi bildirdim. Göttingen'de eşim ve iki çocuğumla öğrenci bursu ile yaşadığımdan, imkân bulunursa, Türkiye'ye giderek bu yazmanın nerede bulunduğunu aramak istediğimi de arz ettim. Sevgili Hocam Prof. HINZ bu teklifimi hemen memnuniyetle kabul ederek bana 900 DM'lık bir yardım sağladı. Türkiye'ye giderek Konya'da Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde yazmayı buldum, kendisine de önceden kararlaştırdığımız üzere, "buldum" diye bir telgraf çektim. Daha evvel Yusuf Ağa Kütüphanesi Müdürlüğü'ne yazılı müracaatımıza "burada bu isimde bir eser yoktur" diye cevap gelmişti. Sonradan Mirkamal Nabipour hem bu yazma üzerinde çalıştı, hem de Felek 'Alâ-yi Tebrîzî'nin kaybolduğu sanılan *Kânânu's-Sa'âdet* adlı eserini buldu (*Die beiden persischen Leitfäden des Falak 'Alâ-ye Tabrizî über das staatliche Rechnungswesen im 14. Jahrhundert*, Göttingen 1973).

revde bulundu. Aynı üniversitede onsekiz sene Yabancı Öğrenciler Enstitüsü (*Akademisches Auslandsamt*) Müdürlüğü'nü de yaptı.

16 Mart 1974'te Tahran Üniversitesi'nin kuruluşunun 40. yıldönümü münasebeti ile W. HINZ'e, W. EILERS ile birlikte Dr. h.c. ünvanı verilmişti.

Çalışma alanı: HINZ aslında İranist olmakla beraber, Elam Dili, Tarihi ve Kültürü ile de meşgul oldu. Onun Elam tutkusu, bu kavimin M.Ö. binlerce sene evvel İran'ın güney-batısında yerleşmiş olması, bunun sonucu Elamlılardan İran diline ve kültürüne pek çok şeylerin geçmiş olacağı varsayımı idi. İran'ın en eski tarihî devirlerinden günümüze kadar bir Kültür Tarihi'ni yazmak emelinde idi. Bunu da 1960-61'de bu satırların yazarı öğrencisine şöyle ifade etmişti: "Eğer yirmibeş sene daha yaşarsam, bunu gerçekleştirebilirim". Allah, aziz Hocam HINZ'e istediği yirmibeş yılı bağışladı. O da, vefatından önceki bir kaç haftalık yatağa düşme zamanına kadar çalışma fırsatını buldu.

Bu bakımdan eserlerinde çivi yazılı metinlerin neşirlerinden, Eski İran Dili (Eski Farsça, Pehlevi) araştırmalarına, Ortaçağ İslâm Devletleri Teşkilâtına, modern Farsça'ya, İslâmî birimlere kadar hemen çeşitli, birbirine uzak gibi görünen alanlardaki incelemelere, verilere rastlanır.

Bazı kitapları: (Yukarıda bahs olunanların dışında): *Altpersischer Wortschatz*, 1942, 1977; *Neue Wege im Altpersischen*, 1973; *Altiranische Funde und Forschungen*, 1969; *Zarathustra*, 1961; *Das Reich Elam*, 1964 (İngilizce metin: *Cambridge Ancient History*, 3. baskı, I/2, 1971, II/1, 1973); *Elamisches Wörterbuch*, 1987 (2 cilt, 16.000 kelimeyi kapsıyor, kaynaklarını belirtiyor, pek çok yeni manalar veriyormuş); *Darius und die Perser*, I-II, 1976-1979; *Iranische Reise*, 1938; *Persisch I*, 5. baskı 1971; *Islamische Masse und Gewichte umgerechnet ins metrische System*, 1955 (Türkçe çevirisi: Acar SEVİM, *İslâm'da ölçü sistemleri*, İstanbul 1990); *Islamische Währungen umgerechnet in Gold*, 1991.

Bazı makaleleri: "Das Rechnungswesen orientalischer Reichsfinanzämter im Mittelalter", *Der Islam*, XXIX (1950), 1-29, 113-141'de; "Ein orientalisches Handelsunternehmen im 15. Jahrhundert", *Die Welt des Orients*, I (1947-52), 313-340'da; "Das Steuerwesen Ostanatoliens im 15. und 16. Jahrhundert", *ZDMG*, 100 (1950), 177-201'de; "Die persische Geheimkanzlei im Mittelalter", *Westöstliche Abhandlungen, Festschrift für Rudolf Tschudi*, yay. Fritz Meier, Wiesbaden, 1954, s. 342-354'te.

Şahsiyeti hakkında: Walther HINZ, eşine az rastlanır incelikte, daima yardımsever, dost, yanındakilere hemen nüfuz edebilen bir karaktere sahipti. 1958-62 arasında Göttingen'de Papendik sokağındaki Michaelis Haus'daki İranistik Semineri'ndeki odasına hemen her sabah 8-8.30 civarında gelir, 12.30'a kadar çalışırdı. Bazan ben kendisinden önce gelip, kitaplık salonundaki pencere kenarındaki masama oturdum. Solumdan ışık geldiğinden

masa lâmbasını yakmazdım. Prof. HINZ beni o halde görünce, "Herr Göyünç, bewahren Sie sich Ihre Augen!. (Bay Göyünç, gözlerinizi koruyunuz!) uyarısında bulunarak masa lambasını yakardı. Bazan da bir arkadaşım telefonla aradığında, Prof. HINZ odasından çıkarak haber verir, kendisi bir şey arıyormuş gibi kitap raflarına bakardı. Bu, odasındaki telefonla görüşmem sırasında yanımda bulunmamak nezaketinden doğan bir emsalsiz davranışı idi. Çalışkanlığını tanımlamaya, eserleri ve bunların çeşitli alanları kapsamı gözönünde bulundurulursa, lüzum yoktur.

Die Österreichische Akademie der Wissenschaften (Wien), das Deutsche Archäologische Institut (Berlin) ve Corpus Inscriptorum Iranicarum (London) üyesi idi⁴.

4. Bu makalenin yazılmasında faydalanan kaynaklar: Walther HINZ, "Wilhelm Eilers (1906-1989)", *ZDMG*, Cilt 141 (1991), s. 1-6; Hans Robert ROEMER ve Heidemarie KOCH, "Nachruf auf WALTER HINZ (1906-1992)", *ZDMG*, CİLT 143 (1993), S. 241-247. NORBERT KAMP, "PROFESSOR Dr. Dr. h.c. Walther Hinz", Göttingen, Ağustos 1992 (Göttingen Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. N. KAMP'ın bu makalesini bana göndermek lütfunda bulunan Frau Bertha HINZ'e teşekkür borçluyum).